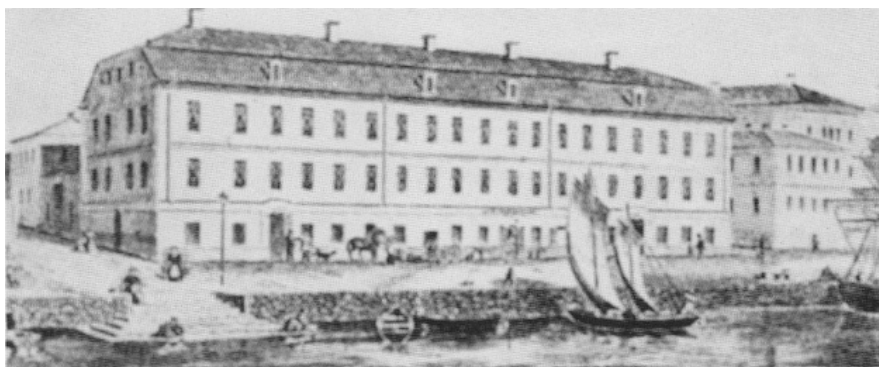


Daniel Elfstrand & Compani

Svante Janson



Daniel Elfstrand (1748–1815) ägde och bodde i den vänstra halvan av detta hus på N. Strandgatan i Gävle; hans firma Dan. Elfstrand & Co hade kontor och lager på bottenvåningen.

Innehåll

Inledning	1
Ägarna	2
Förmögenhet	8
Verksamheter	9
Nedgång och fall	14
Epilog	16
Appendix A. Några närstående icke-kompanjoner	17
Appendix B. Mått och mynt	18
Källor och mer läsning	18
Bilaga. Brev från G. F. Göransson om konkursen	20

Inledning

Daniel Elfstrand & Compani, oftast förkortat till *Dan. Elfstrand & Co* eller liknande,¹ var en av de största grosshandelsfirmorna i Gävle under första hälften av 1800-talet, tidvis nog den största, och var en tid Sveriges största rederi.²

5 augusti 2019; denna version 11 januari 2020

¹Namnet kan skrivas på många sätt. I dagstidningar och bouppteckningar från 1802–1857 har jag hittat: Daniel Elfstrand et Compagni, Daniel Elfstrand & Compani, Daniel Elfstrand & Comp., Daniel Elfstrand et Comp, Dan. Elfstrand & Comp., Dan. Elfstrand et Comp., Daniel Elfstrand & Komp., Dan. Elfstrand & Komp., Dan. Elfstrand et Komp., D. Elfstrand & komp., Elfstrand & komp., Dan Elfstrand & Cnie, Dan^l Elfstrand & Cni, Dan Elfstrand & Cni, Dan. Elfstrand & C:ie, Dan. Elfstrand & C:i, Dan. Elfstrand et C:i, Dan. Elfstrand & c:o, Dan. Elfstrand et C:o, D. Elfstrand et C:i, samt Daniel Elfstrand. Ytterligare varianter finns i senare och moderna texter.

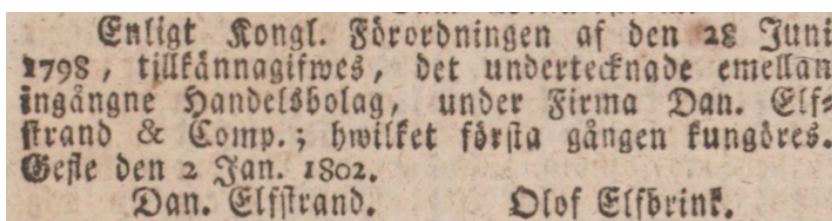
Firman startades 1738 av Daniel Elfstrand D:son (1705–1780), och fortsattes av hans ättlingar i ytterligare tre generationer tills den gick i konkurs 1857.

Firman drev vid konkursen bl.a. ett järnbruk i Högbo, och hade just börjat försök med den nya Bessemermetoden för stålframställning; efter konkursen fick firman en fortsättning med denna verksamhet i *Högbo Stål- och Jernverks AB*, som efter en ny konkurs rekonstruerades 1868 som *Sandvikens Jernverks AB*, numera det världsomspännande storföretaget *Sandvik*.

Nedan beskrivs först firmans olika ägare, alla utom en nära släkt, och sedan firmans olika verksamhetsgrenar; slutligen beskrivs orsakerna till firmans konkurs och dess efterspel. Appendix A ger en (säkert ofullständig) lista på andra släktingar som arbetade i firman eller hade egna grosshandlarsfirmor. Appendix B beskriver de dåtida enheter för mynt, viktmått och rymdmått som används i texten.³

De viktigaste källorna är olika artiklar och böcker om Gävles historia m.m., se källförteckningen i slutet av artikeln. Vissa uppgifter har också hämtats från originalkällor, främst bouppteckningar.⁴

Ägarna



Olof Elfbrink blir kompanon 1802. *Inrikes Tidningar* 16/2 1802.

De olika delägarna i Dan. Elfstrand & Co sammanfattas i tabell 1, och presenteras nedan en och en i kronologisk ordning.

²Grosshandlare betyder ursprungligen en person som handlar i stora partier med fabrikanter eller andra handlare (till skillnad från detaljhandel till allmänheten), men ordet används också mer allmänt om handelsmän med stor rörelse; det var, kanske speciellt på 1800-talet, den vanliga titeln på framgångsrika (och säkert också en del mindre framgångsrika) handelsmän.

Före 1864 fick handel (och andra näringar) endast utövas av den som fått tillstånd (s.k. *burskap*) av magistraten, och därigenom blivit *borgare* i staden. År 1772 hade Gävle 67 sådana handelsmän; antalet ökade till 87 år 1820 och 124 år 1840. Om alla dessa kallades grosshandlare är osäkert, men det är inte omöjligt.

³Att räkna om dåtidens pengar till motsvarande värde idag (2019) är naturligtvis svårt, bland annat eftersom många av dagens varor inte fanns då. För att ge en uppfattning har en del av beloppen ändå räknats om enligt *Prisomräknare från medeltiden till 2100* (se källförteckningen), som anger två olika värden, dels köpkraft enligt konsumentprisindex, och dels betalning för arbetstid enligt löneindex för (manliga) arbetare. Skillnaden mellan dessa två värden är stor, vilket beror på den enorma ökningen av reallöner och välstånd sedan dessa grosshandlars tid. Räkning enligt löneindex visar grovt hur enorma förmögenheter grosshandlarna hade jämfört med vanligt folk, medan de mycket mindre siffrorna enligt konsumentprisindex visar att åtminstone medelklassen idag har en köpkraft som inte ligger väldigt mycket efter vad en framgångsrik grosshandlare hade då. (Jämförelsen är som sagt grov, och försvåras av att siffrorna anger förmögenheter, medan årsinkomsten är okänd.) De omräknade beloppen anges i Mkr = miljoner kronor.

⁴Jag har däremot inte granskat räkenskaper eller andra handlingar för firman, vilket säkert skulle kunna ge mycket mer information. Räkenskaper m.m. för firman finns i Sandviks historiska arkiv i Sandvikens kommunarkiv. Tydligt tog firmans siste chef Göran Fredrik Göransson med sig firmans handlingar när han några år efter konkursen flyttade från Gävle till Högbo och sedan Sandviken, vilket räddade handlingarna undan Gävle brand 1869.

tid som delägare	namn	
1738–1780	Daniel Elfstrand D:son (1705–1780)	
1780?–1810	Daniel Elfstrand D:son (1748–1815)	
ca 1789–1792	Nils Tottie (1758–1806)	
1802–1835	Olof Elfbrink (1773–1835)	reell chef ca 1810–1819
1810–1845	Per Elfstrand D:son (1783–1845)	chef ca 1820 (1815?)–1845
1816–1850	Anders Petter Göransson (1789–1850)	chef 1845–1850
1841–1856	Daniel Elfstrand P:son (1815–1856)	chef 1850–1856
1841–1857	Göran Fredrik Göransson (1819–1900)	chef 1856–1857
1851–1857	Per Elfstrand P:son (1822–1862)	

Tabell 1: Delägare i Dan. Elfstrand & Co.

Daniel Elfstrand D:son (I) (1705–1780).⁵ Daniel Danielsson var bondson från Västana i Älvkarleby, men flyttade till Gävle som tonåring, senast 1722, kanske för att familjen blivit utblottad när ryssarna brände byn under rysshärjningarna 1719. Han tog namnet Elfstrand,⁶ och arbetade hos två olika handlande tills han 8/10 1738 blev borgare i Gävle och kunde grunda sin egen grosshandelsfirma. Firman fick så småningom namnet Daniel Elfstrand & Compani.⁷

Daniel Elfstrand tycks ha varit en handelsman i jämförelsevis liten skala, som handlade med spannmål och andra jordbruksvaror samt järnexport från bergsmän. Han ägde vid sin död en andel ($\frac{1}{4}$) i ett skepp som seglade utrikes med export- och importvaror (galeasen Vulcanus på 43 läster). Hans bouppteckning från 1780 visar tillgångar på 1020 rdr brutto och en skuld (ett banklån) på 64 rdr, alltså 956 rdr netto;⁸ bland tillgångarna finns ”varor i gatuboden” (25 tunnor råg, 10 tunnor malt, 12 tunnor korn, ...) och stångjärn (17 skeppund = ca 2 300 kg) samt fordringar på tre bergsmän i Gästrikland, vilket säkert var förskottslikvid för järn.^{9 10}

Daniel Elfstrand fick, som många andra grosshandlare, även olika uppdrag och var bl.a. ledamot av borgerskapets 24 äldste¹¹ och, från 1758, rådman.

Daniel Elfstrand D:son (II) (1748–1815). Daniel Elfstrand D:son (I) hade fyra barn, av vilka firman övertogs av den andre sonen, som liksom pappan hette Daniel Elfstrand D:son.

⁵(I) och (II) är mina beteckningar för att skilja de första två Daniel Elfstrand från varandra och från andra släktingar med samma namn.

⁶Antagligen efter barndomshemmets läge vid kanten av Dalälven.

⁷Det är okänt när detta namn började användas, men det var i bruk i slutet av 1700-talet, när firman drevs av sonen Daniel Elfstrand (II). Gissningsvis användes namnet när denne Daniel under några år hade en kompanjon, Nils Tottie (se nedan); sedan han lämnat Gävle och firman användes gissningsvis inte namnet förrän Daniel Elfstrand (II) tog Olof Elfbrink som ny kompanjon 1802.

⁸956 riksdaler år 1780 motsvarar ca 380 000 kr år 2019 i köpkraft mätt med konsumentprisindex; alternativt motsvarar det ca 10 Mkr år 2019 enligt löneindex.

⁹S.k. förlag. Det var vanligt att grosshandlare finansierade bondehamrar genom att i förväg avtala att köpa hela årsproduktionen av järn från en bergsman, och sedan lämna pengar och varor på kredit som förskott tills järnet levererats. Järnet exporterades sedan. Se t.ex. R. Ringmar, *Gästriklands bergsmän, Kronan och handelskapitalet* s. 149ff, G. Andersson, *Gästrikland och järnet* s. 63, S. Lundblad, *Hedersam handelsman eller verksam företagare* s. 95ff.

¹⁰Av Daniel Elfstrands tillgångar på 1020 rdr var 128 rdr varor i gatuboden, 75 rdr stångjärn, 100 rdr hans skeppsandel, 185 rdr fastigheter och 346 rdr fordringar (varav 329 de tre bergsmännen), samt 186 rdr övrigt lösöre (möbler, husgeråd, 3 kor, en guldring, m.m.). Nästan en tredjedel av tillgångarna var alltså fordringar på bergsmännen, vilket visar att järnexporten var en viktig del av verksamheten.

¹¹Detta var ett slags fullmäktige eller styrelse för borgarna i staden.

Han var framgångsrik och utvidgade firman väsentligt.^{12 13} En skeppslista från 1783 visar att Daniel Elfstrand redan då ägde¹⁴ 3 fartyg som seglade utrikes, med sammanlagt storlek på 219 läster (av sammanlagt 41 fartyg med 2705 läster i Gävle).

Bouppteckningen 1789 för Daniel Elfstrands första hustru, Karin Lidman (1755–1789), visar att paret då hade tillgångar på 15 658 rdr brutto och 12 733 rdr netto.¹⁵ Daniel Elfstrand ägde alltså då mer än 10 gånger så mycket som hans far 9 år tidigare. Av dödsboets tillgångarna var den största delen, 9 855 rdr, Daniels andel i firman. Bouppteckningen visar också att Daniel nu hade en kompanjon i grosshandelsfirman, Nils Tottie (1758–1806).^{16 17}

Bouppteckningen 1815 för Daniel Elfstrand visar att förmögenheten då hade vuxit till 110 358 rdr bco, varav 88 333 rdr bco var ”contanter och fordringar” ospecificerat; tydligen hans andel i firman.^{18 19}

Daniel Elfstrand hade ett stort stenhus i tre våningar på N. Strandgatan vid Gavleån (mellan Köpmangatan och Kopparslagargatan, nu N. Strandgatan 23), med kontor och lager i bottenvåningen; på den tiden seglade skeppen så långt upp i Gavleån, och kunde alltså lägga till alldeles utanför hans hus.

Daniel Elfstrand drog sig tillbaka från affärerna 1810 och lämnade firman, där han ersattes av sonen Per Elfstrand D:son (se nedan).²⁰

Daniel Elfstrand hade, även han, olika uppdrag vid sidan om sina egna affärer. Han var rådman och också bl.a. ordförande i Handelssocieteten i Gävle 1791–1793 samt riksdagsman 1800 och 1809. Han tilldelades 1811 titeln kommerseråd.

Nils Tottie (1758–1806). Nils Tottie var född i Stockholm. Han var 1780–1785 brukspatron på Vifors bruk i Hamrånge socken, norr om Gävle, som tidigare innehavts av hans frus moster Katarina Uhr; 1785 sålde han Vifors och flyttade till Gävle, där hustrun dog 1791 och lämnade Nils med 4 småbarn. Efter det (och troligen ganska snart) flyttade han tillbaka till Stockholm,

¹²Till det bidrog nog att han gifte sig rikt, med Karin Lidman (1755–1789), dotter till en förmögen bergsrådman i Falun, Anders Lidman (1709–1783), som de antagligtvis fick ett gott arv efter.

¹³Det verkar som att Daniel (II), som var 31 år när fadern dog, då redan hade börjat egen grosshandel vid sidan av faderns. En taxeringslängd från 1776 för handlande i Gävle tar upp Daniel Elfstrand senior och junior var för sig, med ett ”öretal” på 10 resp. 28, alltså mer för sonen än för fadern.

¹⁴Helt eller åtminstone till större delen; uppgifterna är osäkra.

¹⁵12 733 rdr år 1789 motsvarar ca 4,5 Mkr år 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 135 Mkr enligt löneindex.

¹⁶Dessa 9 855 rdr tas upp som ”Uti association med herr Nils Tottie till rörelsens bedrifwande af mig, enligt Compagniets slutna(?) Balans för år 1788 tillskutit Capital”.

På samma sätt tar bouppteckningen 1792 för Nils Totties hustru Anna Christia Edman (1755–1791) upp ”mitt hos H. Daniel Elfstrand xxx Debet 1791 i behåll ägande Capital” 8696 rdr rgs, varav avgår 3363 för gjorda uttag från 1/7 1789. (Detta utgör nära 1/3 av paret Totties bruttotillgångar på 17 669 rdr rgs.)

¹⁷Av övriga tillgångar är större delen, 4341 rdr, fastigheter, framförallt 3500 för gården nr 5 i tredje kvarteret i Gävle. (Dessutom bl.a. 300 rdr för 2 andelar, s.k. fjärdeparter, i Falu gruva; uppenbarligen ett arv från Karin Lidmans far.)

¹⁸Bland övriga tillgångar märks hans gård i Gävle vid Gavleån, 8000 rdr bco, samt granngården (som han också ägde) 1667 rdr bco. Från bruttot avgår en skuld på 1333 rdr bco och begravningskostnader på 1000 rdr bco.

¹⁹110 358 rdr bco år 1815 motsvarar ca 15 Mkr 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 500 Mkr mätt med löneindex.

²⁰1 maj 1810. Kungörelse i *Stockholms Posttidningar* 3/7 1810.

där han dog 1806.²¹ Han var alltså kompanjon i firman under sin tid i Gävle, åtminstone 1789–1791, men exakt hur länge är okänt. Jag vet inget om hans övriga verksamhet i Gävle, men han hade släktingar (kusiner och kusinbarn) som var borgare i Gävle. Han var såvitt känt inte släkt med Daniel Elfstrand. (Den ende kända utomstående i detta familjeföretag.)

Olof Elfbrink (1773–1835). Daniel Elfstrand D:son (II) anställde 1788 sitt då 15-åriga kusinbarn Olof, som var bondpojke från samma gård i Västana i Älvkarleby som Daniel Elfstrand (I) kommit från två generationer tidigare; Olof tog namnet Elfbrink när han flyttade till Gävle.²² Olof Elfbrink började som betjäntpojke men avancerade snart till bokhållare och därefter kontorschef. 1802 blev Olof Elfbrink kompanjon i firman, och 1807 gifte han sig med Daniel Elfbrinks dotter Ulrika (Ulla) (1787–1844).²³

Olof Elfbrink ledde firman från 1810, då Daniel Elfstrand drog sig tillbaka, och ca 10 år framåt. Olof Elfbrink köpte för egen räkning Mackmyra bruk 1814 och 1819 (i två omgångar; halva bruket varje gång), och kom sedan att ägna en stor del av sitt intresse åt järnhanteringen och sitt eget bruk. Han fortsatte vara verksam i Dan. Elfstrand & Co, men med mindre engagemang, och ledningen övergick till svågern Per Elfstrand (se nedan).²⁴

Olof Elfbrink försökte såvitt möjligt slippa offentliga uppdrag. Han var dock bl.a. ordförande i borgerskapets 24 äldste 1822–1835, och ordförande i Handels societeten 1825–1835. Han tilldelades 1826 titeln kommerseråd. Olof Elfbrink utövade, liksom många andra grosshandlare, en omfattande välgörenhet; ett exempel är den s.k. Ennes–Elfbrink–Elfstrandska skolan i Gävle, som upprättades efter en donation 1821 av Olof Elfbrink och Per Elfstrand tillsammans med grosshandlaren Peter Ennes.²⁵

Per Elfstrand D:son (1783–1845). En av Daniel Elfstrand (II):s söner, Per Elfstrand D:son, blev borgare i Gävle 1810 och blev då också kompanjon i firman och ersatte sin far Daniel Elfstrand som drog sig ur den.²⁶ Firman ägdes sedan av svågerna (och sysslingarna) Olof Elfbrink och Per Elfstrand. Firman leddes då först av den 10 år äldre Olof Elfbrink, men i nära samarbete med Per Elfstrand, och när Olof Elfbrink senare kom att ägna sig mycket åt sina järnbruk fick Per överta ledningen av firman.²⁷

Per Elfstrand var mest intresserad av skeppsbyggeri, som han lärde sig i grund bl.a. på studieresor i England i ungdomen. Från 1810 var tillbaka i Gävle och verksam som skeppsbyggmästare (sin tids främste i staden), främst för firmans rederi men även åt andra.

Per Elfstrand var även bl.a. ordförande i borgerskapets 24 äldste, samt riksdagsman 1815.

²¹Nils Totties bouppteckning 1806 visar tillgångar på endast 150 rdr, men skulder på sammanlagt 1341 rdr, främst till två svågrar.

²²Säkert efter mönster av Elfstrand, jfr fotnot 6.

²³Olof och Ulla var alltså sysslingar.

²⁴Uppgifterna om vem som ledde firman är osäkra och ibland motstridiga; jag känner inte till några samtida källor om detta. Jag är inte ens säker på att det fanns någon formell chef bland delägarna, även om det i senare litteratur ofta talas om en chef. Det verkar klart att Olof Elfbrink ledde firman, formellt eller inte, åtminstone en tid efter 1810, då den yngre Per Elfstrand blev hans kompanjon ("associé" enligt kungörelse i tidningar). Att Per Elfstrand så småningom blev chef uppges bl.a. i SBL (Elfbrink, Elfstrand). I vilket fall som helst verkar det klart att kompanjonerna drev firman tillsammans i nära samarbete.

²⁵Peter Ennes donerade 5000 rdr bco; Olof Elfbrink och Per Elfstrand 2500 rdr bco var. Senare donerade bl.a. Olofs son Daniel Elfbrink 1838 en tomt i Gävle för en ny skolbyggnad. Skolan, även kallad Lancasterskolan, uppgick 1843 i Borgarskolan.

²⁶Från 1 maj 1810. Kungörelse i *Stockholms Posttidningar* 3/7 1810.

²⁷Se fotnot 24.

Även han utövade en omfattande välgörenhet och var som sagt en av donatorerna till Ennes–Elfbrink–Elfstrandska skolan.

Per Elfstrand var gift med sin kusin Ulrika (Ulla) Valley (1789–1871), dotter till stadsmajoren, grosshandlaren och rådmannen Samuel Valley (1747–1805) och Brita Lidman (1750–1821).²⁸

Anders Petter Göransson (1789–1850). Anders Petter Göransson kom 1803 som 14-åring till Gävle från Askersund för att gå i den Brändströmska elementarskolan (senare Borgarskolan). Efter skolan blev han kvar i Gävle och blev (senast 1807) anställd i Dan. Elfstrand & Co, där han snart avancerade till bokhållare. Han var 1807–1815 inneboende hos Olof och Ulrika Elfbrink. Han gifte sig 1815 med en annan av Daniel Elfstrands döttrar, Marie Elfstrand (1795–1851), och blev samtidigt eller strax därefter också kompanjon i firman.

Anders Petter Göransson blev firmans chef efter Per Elfstrands död 1845.

De tre kompanjonerna och svågerna och nära vännerna Olof Elfbrink, Per Elfstrand och Anders Petter Göransson drev firman tillsammans i nära samarbete och med stor framgång.²⁹

Efter Olof Elfbrinks död 1835 går hans arvingar ur firman; hans söner Daniel och Wilhelm Elfbrink öppnar egna grosshandelsfirmor med rederier.³⁰

1841 tar de två återstående bolagsmännen Per Elfstrand och Anders Petter Göransson varsin son (Daniel resp. Göran Fredrik) till kompanjon. 1851 (när både Per Elfstrand och Anders Petter Göransson är döda) blir även Pers son Per Elfstrand P:son kompanjon:

Daniel Elfstrand P:son (1815–1856). Son till Per Elfstrand D:son. Blev kompanjon i firman 1841. Blev firmans chef efter Anders Petter Göranssons död 1850. En framstående, försiktig affärsman. Han var liksom sin fader synnerligen hjälpsam i det tysta och personligen tillbakadragen, men var ändå kommunalt verksam.

Efter hans död lämnade hans arvingar (hans änka Charlotte Elfstrand f. Sehlberg och 5 småflickor) firman.

Göran Fredrik Göransson (1819–1900).³¹ Son till Anders Petter Göransson. Blev kompanjon i firman 1841. Chef efter Daniel Elfbrink P:sons död 1856 till firmans konkurs 1857. Rekonstruerade 1862 en del av Dan. Elfstrand & Co:s verksamhet i ett nytt bolag Högbo Stål och Jernverks AB, se Epilog nedan. 1866 gick även detta i konkurs, och som följd därav gick Göransson i personlig konkurs.³²

²⁸Samuel Valley och Daniel Elfstrand (II) var alltså svågrar, och hade varsitt stort stenhus sammanbyggda med varandra vid Gavleån i centrala Gävle. Samuel Valley var också en av de ledande grosshandlarna i Gävle.

²⁹Ett tecken på deras vänskap är att efter Olof Elfbrinks död beslöt de tre familjerna att uppföra ett gemensamt gravkor på Gävle kyrkogård för sig och sina efterkommande. Gravkoret byggdes efter skisser av Per Elfstrand. I detta gravkor, numera kallat det Elfbrinkska gravkoret, vilar f.n. ca 80 ättlingar (inkl. ingifta) till de tre kompanjonerna.

³⁰Man delade upp skepp och andra tillgångar, så att Dan. Elfstrand & Co åtminstone ett tag efteråt rimligtvis blev betydligt mindre till omfattning än det var medan Olof Elfbrink levde.

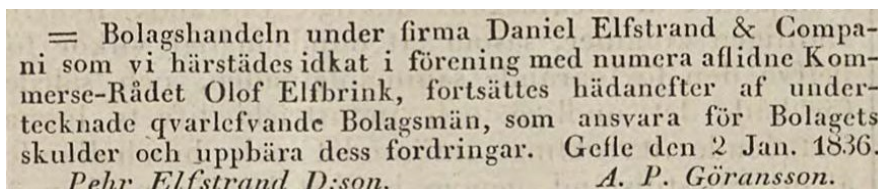
³¹Tilltalsnamnet var egentligen Fredrik; han kallas så bl.a. ibland i berättelser av familjemedlemmar, och även F. Göransson förekommer i skrift. Men vanligen används hela namnet Göran Fredrik, eller G. F. Göransson; han skrev själv G. F. Göransson i de få exempel jag sett.

³²Alla tre konkurserna med Göransson som huvudperson var uppseendeväckande, bl.a. genom de stora skulderna. Dan. Elfstrand & Co hade skulder på 1 188 457 rdr bco (motsvarande ca 100 Mkr 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 3 000 Mkr år 2019 enligt löneindex); se Förmögenhet och fotnot 44 nedan. Högbo Stål och Jernverks AB hade skulder på mellan 7 och 8 miljoner rdr rmt (motsvarande ca 450–500 Mkr år 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 12–14 000 Mkr år 2019 enligt löneindex). I sin personliga konkurs hade Göran Fredrik Göransson hade skulder på ca 1 200 000 rdr rmt (motsvarande ca 77 Mkr år 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 2 000 Mkr år 2019 enligt löneindex).

Göran Fredrik Göransson kom dock igen en tredje gång. Bolaget rekonstruerades 1868 som Sandvikens Jernverks AB, även detta i praktiken lett av Göransson. Detta bolag blev mycket framgångsrikt, sedan 1972 under namnet Sandvik AB.

Göran Fredrik Göransson blev brasiliansk vicekonsul 1841 (och kallades sedan normalt "Konsuln"). En av Borgerskapets femtio äldste, och ordförande 1853.

Per Elfstrand P:son (1822–1862). Son till Per Elfstrand D:son. Blev som sagt kompanjon i firman 1851, men var verksam där långt tidigare. Var liksom Göran Fredrik Göransson kompanjon i firman fram till konkursen 1857. Ägnade sig liksom fadern mest åt skeppsbyggande, och var mästare till flera av den tidens främsta gävlaseglare.³³ Han fortsatte med detta även efter konkursen och fram till sin död 1862.



= Bolagshandeln under firma Daniel Elfstrand & Compagni som vi härstädes idkat i förening med numera aflidne Kommerce-Rådet Olof Elfbrink, fortsättes hädanefter af under-tecknade qvarlevande Bolagsmän, som ansvara för Bolagets skulder och uppbära dess fordringar. Gefle den 2 Jan. 1836.
Pehr Elfstrand D:son. A. P. Göransson.

Delägarskifte, *Post- och inrikes tidningar* 22/1 1836.

Andelar

De olika delägarna i firman ägde inte alltid lika stora delar av den. Det har varit svårt att få uppgifter om detta, men några bouppteckningar m.m. tycks visa följande (med hjälp av rimliga, men inte helt säkra, antaganden):

1816–1835 äger Olof Elfbrink, Per Elfstrand och Anders Petter Göransson $10/24$, $7/24$, resp. $7/24$ av bolaget.³⁴

1835–1841 äger Per Elfstrand och Anders Petter Göransson $1/2$ var.³⁵

1841–1845 äger Per Elfstrand och Anders Petter Göransson $1/3$ var, och deras söner Daniel Elfstrand P:son och Göran Fredrik Göransson $1/6$ var.³⁶

³³Hans första självständiga skeppsbygge var briggen *Alfhild* om 149 läster år 1846 för Dan. Elfstrand & Co

³⁴Olof Elfbrinks bouppteckning upptar $10/24$ av bolagets osäkra fordringar, vilket alltså var hans andel i bolaget 1835. (Av de säkra tillgångarna specificeras inte hur stor andelen är, bara beloppet.)

Vidare upptas $5/108$ i Grängshammars bruk, där Dan. Elfstrand & Co köpte $1/9$ år 1831, vilket ger samma andel $5/12$ av bolaget. Andelen $5/108$ av Grängshammar finns kvar i änkan Ulrika Elfbrink f. Elfstrands bouppteckning 1844, medan Per Elfstrand vid sin död 1845 ägde $7/216$, och Anders Petter Göransson vid sin död 1850 också ägde $7/216$; detta är tillsammans $24/216 = 1/9$. Den rimliga förklaringen är att efter Olof Elfbrinks död skiftades bolagets $1/9$ av Grängshammar mellan änkan och de två kvarlevande bolagsmännen i ovanstående proportioner $10/24$, $7/24$, $7/24$, och att Per och Anders Petter behöll sina andelar utanför bolaget när de 1841 utökade det med varsin son.

Samma sak gäller Urfors bruk, där Olof Elfbrink 1835 ägde $5/18$, liksom hans änka 1844, medan Per Elfstrand 1845 ägde $7/36$. Bruket såldes 1846, så Anders Petter Göranssons andel framgår inte direkt, men å andra sidan framgår av Olof Elfbrinks bouppteckning 1835 att han "jemte Hans Bolagsmän i Handelshuset Dan Elfstrand & C^{nie}" ägde $2/3$ av Urfors.

Slutligen gäller samma sak för Klosters bruk där Olof Elfbrink, Per Elfstrand och Anders Petter Göransson när de avled ägde $5/72$, $7/144$ resp. $7/144$, vilket tillsammans gör $1/6$, fördelat i samma proportioner $10/24$, $7/24$, $7/24$ som Grängshammar och Urfors. Även här finns Olofs andel kvar i änkan Ulrikas bouppteckning 1844.

Att samma andelar gällt sedan 1816 är bara en gissning, men de bör ha gällt sedan 1823 då Urfors köptes, och det finns ingen uppenbar anledning att de skulle ha ändrats tidigare.

³⁵Antagande baserat på fotnot 34.

1845–1850 har Per Elfstrands andel ärvts av sonen Daniel Elfstrand P:son, som nu äger $\frac{1}{2}$, medan Anders Petter Göransson och Göran Fredrik Göransson fortsatt äger $\frac{1}{3}$ resp. $\frac{1}{6}$.³⁷

1851–1856 äger Daniel Elfstrand P:son, Göran Fredrik Göransson och Per Elfstrand P:son $\frac{10}{24}$, $\frac{7}{24}$, resp. $\frac{7}{24}$.³⁸

Förmögenhet

Firmans totala tillgångar vid ett par tillfällen under dess storhetstid framgår av bouppteckningar.³⁹ Även tillgångarna vid konkursen finns redovisade.

1835: Tillgångar (netto) 615 000 rdr bco, av vilket fartyg utgör 29%, andelar i tre järnbruk 32%, och övrigt 39%.^{40 41}

1845: Tillgångar (netto) 1 027 000 rdr bco, varav fartyg 20%, andelar i tre järnbruk 12%, och övrigt 68%.^{42 43}

1857: Vid konkursen hade firman tillgångar bokförda till 2 189 236 rdr bco och skulder 1 188 457 rdr bco, av tillgångarna var 31% fastigheter (till stor del Högbo bruk), fartyg 18%, varor och aktier 20%, säkra fordringar 28% (okänt hur detta fördelas mellan kundfordringar och utlåning), övrigt 3%.^{44 45}

³⁶Per Elfstrand äger vid sin död 1845 $\frac{1}{3}$ av bolaget, eftersom hans bouppteckning tar upp $\frac{1}{3}$ i 16 olika fartyg, uppenbarligen bolagets. Andelarna för de tre andra är den enklaste gissningen, baserat på fotnot 35.

³⁷Detta framgår av bevillningstaxering för rörelse i Gefle 1846, enligt *Norrlandsposten* 19/2 1847.

Anders Petter Göransson äger vid sin död 1850 $\frac{1}{3}$ av bolaget: bouppteckningen tar upp $\frac{1}{3}$ av bolagets osäkra fordringar (samt $\frac{1}{3}$ i 8 olika fartyg, de flesta även upptagna av Per Elfstrand 1845, men också 4 hela fartyg).

³⁸Per Elfstrand P:son äger 1854, när hans hustru Karin dör, $\frac{7}{24}$ av bolaget. (Hennes bouppteckning tar upp $\frac{7}{24}$ av 10 fartyg.)

Daniel Elfstrand P:son äger vid sin död 1856 $\frac{10}{24}$ av bolaget. (Bouppteckningen tar upp bl.a. $\frac{10}{24}$ av div. fastigheter (mälthus, bodar), och $\frac{10}{24}$ av 9 fartyg).

³⁹Med risk för att jag missat några poster, speciellt som en eller flera separata bouppteckningar gjordes för bruk och annan egendom på landet.

⁴⁰I Olof Elfbrinks bouppteckning är hans andel ($\frac{5}{12}$) av bolagets tillgångar 260 000 rdr rgs, vilket betyder för hela bolaget 624 000 rdr rgs = 416 000 rdr bco. (Av detta är 266 875 rdr rgs fartyg.) Till detta tillkommer 83 113 rdr bco för hans andelar i tre bruk (Urfors, Kloster, Grängshammar), vilket ger 199 471 rdr bco för hela bolaget, totalt 615 471 rdr bco för hela bolaget. (Att delägarnas andelar i bolagets bruk och andra fastigheter redovisas separat har säkert formella orsaker.)

⁴¹615 000 rdr bco år 1835 motsvarar ca 80 Mkr år 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 2 700 Mkr enligt löneindex.

⁴²I Per Elfstrands bouppteckning är hans andel ($\frac{1}{3}$ enligt ovan) av bolagets tillgångar 234 001 rdr bco, vilket gör 702 003 rdr bco för hela bolaget. Till detta kommer hans andelar i fartyg (uppräknade separat) för 68 667 rdr bco (dvs 206 000 rdr bco för hela bolaget), och hans andelar i bruken 39 577 rdr bco (118 731 rdr bco för hela bolaget).

⁴³1 027 000 rdr bco år 1845 motsvarar ca 120 Mkr år 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 4 400 Mkr enligt löneindex.

⁴⁴Även om de bokförda tillgångarna var större än skulderna så fick firman stora kreditförluster så att de inte kunde betala sina skulder, se Nedgång och Fall nedan. Tillgångarna i fartyg m.m. kunde säkert inte realiseras till ens i närheten av de bokförda värdena, och det är osäkert hur säkra de ”säkra fordringarna” var under pågående finanskris.

⁴⁵2 189 236 rdr bco 1857 motsvarar ca 183 Mkr 2019 i köpkraft enligt konsumentprisindex, och ca 5 800 Mkr enligt löneindex.

Verksamheter

*Dan. Elfstrand & Co kolade på egna skogar, bröt malm ur egna gruvor, som förädlades vid eget bruk, och den färdiga produkten skeppades på egna kölar, byggda på eget varv och såldes direkt till avnämare i England.*⁴⁶

Dan. Elfstrand & Co började som vanlig grosshandelsfirma; som sagt ovan tycks Daniel Elfbrink (I) enligt sin bouppteckning främst ha handlat med spannmål och andra jordbruksvaror samt exporterat stångjärn.⁴⁷ Men verksamheten utvidgades med tiden (liksom hos andra stora grosshandelsfirmor).⁴⁸

Rörelsen bedrevs i Elfstrands stora hus på N. Strandgatan vid Gavleån, byggt av Daniel Elfstrand (II) (se ovan) och senare ärvt av hans son Per Elfstrand D:son; man hade liksom andra grosshandlare kontor och lager i bottenvåningen och bodde i de övre våningarna. Antagligen fortsatte firman att ha sitt kontor där även efter Per Elfstrands död 1845; huset ärvdes av hans änka Ulrika f. Valley (1789–1871) (mor till Daniel och Per Elfstrand P:son) som bodde kvar tills huset förstördes i Gävle brand 1869, och även sonen Per Elfstrand P:son bodde där till sin död 1862. Firman ägde inget eget hus i Gävle.^{49 50}

Bland verksamhetsområdena under firmans historia fanns åtminstone nedanstående.⁵¹ Det är tyvärr bara delvis känt hur betydande de olika verksamhetsgrenarna var ekonomiskt.⁵²

Export av stångjärn m.m.

Export av stångjärn från bruk och bergsmän i Gästrikland och Dalarna var en av de viktigaste verksamheterna för grosshandlarna i Gävle.^{53 54} Exporten gick i stor utsträckning till England (Hull och London); andra viktiga destinationer var (åtminstone på 1700-talet) Tyskland (Danzig, Lübeck, Pillau m.fl.), Amsterdam och, speciellt ca 1820–1845, USA (New York). Dan. Elfstrand & Co var inget undantag; redan Daniel Elfstrand (I) exporterade stångjärn, och detta fortsatte vara viktigt så länge firman varade.⁵⁵

⁴⁶Sagt om Per Elfstrand D:son, se SBL.

⁴⁷Troligen var salt också en viktig vara.

⁴⁸Bouppteckningen 1789 för Daniel Elfstrand (II):s första hustru, Karin Lidman (1755–1789), se 16, tar som sagt upp 9855 rdr för Daniels andel i firman. Texten fortsätter: ”Under detta Capital 9855:14:5 inbegripes: 1/3 del i Stenebergs Såker Bruk, Strömbeckska Tomten N^o 4 i 3^de kvarteret, skeppsparter, utestående fordringar och i lager liggande varor.”

⁴⁹Dan. Elfstrand & Co ägde ett mälthus (se nedan) och ett antal bodar i Gävle hamn (på Alderholmen), säkert magasin för deras varor; enligt uppgift hade de ett kontor även där.

⁵⁰Det är möjligt att när på 1850-talet Daniel Elfstrand P:son och Göran Fredrik Göransson var chefer för firman, de istället (eller också) hade kontor hemma i sina hus i centrala Gävle.

⁵¹Uppgifterna kommer från olika källor. Det framgår tyvärr inte alltid under vilka perioder de olika verksamheterna pågick. Det är inte heller alltid klart vad som gjordes i firmans regi, och vad som gjordes av någon av kompanjonerna vid sidan av firman. (Se fotnot 34 för ett exempel på bruk som köpts av firman, men vid ett arvsskifte tycks ha skiftats ut.)

⁵²Viss upplysning (av insatt kapital, men inte om vinster) ges av uppgifterna ovan om firmans förmögenhet och dess fördelning 1835, 1845 och 1857.

⁵³Se fotnot 9. Dan. Elfstrand & Co exporterade stångjärn från både bergsmän och olika järnbruk. Runt 1850 levererades ca 80% av deras stångjärn från bruk och 20% från ett 60-tal olika bergsmän.

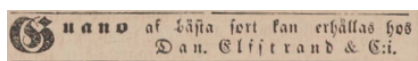
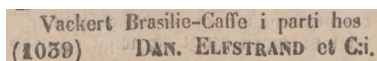
⁵⁴Gävles andel av hela Sveriges järnexport var ca 8% i slutet av 1700-talet, 5–6% runt 1810, och drygt 10% 1835–1855.

Den andra viktiga delen av Gävles export (men långt efter stångjärn i betydelse) var brädor och andra trävaror, och Dan. Elfstrand & Co exporterade även dessa.⁵⁶ Andra exportvaror förekom också ibland.⁵⁷

Import

Dan. Elfstrand & Co importerade många olika varor för vidareförsäljning.⁵⁸ Vad som importerades har säkerligen varierat under åren; viktigast var antagligen spannmål och salt samt kolonialvaror (socker, kaffe, m.m.).⁵⁹ Andra vanliga importvaror som säkert även Dan. Elfstrand & Co importerade var vin och torkad fisk.

Åtminstone en del importvaror såldes direkt till allmänheten. Exempel är dessa tidningsannonser från 1856 om kaffe och guano.



Annonsen. *Norrlandsposten* 5/6 1856 och *Gefle* 4/10 1856.

Firman fraktade också en del importvaror från Gävle norrut längs Norrlandskusten på egna små båtar.

Annan handel

Dan. Elfstrand & Co handlade inte bara med export och import, utan också inom Sverige.⁶⁰ Bland annat tog man in brädor, som antingen såldes vidare eller användes vid t.ex. varven.⁶¹

Varuutbudet illustreras av att firman i balansräkningen 1851 har 10 varukonton (för både in- och utrikes handel): linfrö, saltvaror, spannmål, tjära, viktualier, bräder, manufakturvaror, tackjärn, stångjärn, diverse varor.

Rederi

Detta växte uppenbarligen till en av firmans viktigaste verksamheter.

⁵⁵ År 1851, som exempel, skeppade firman 8 589 skeppund (ca 1 168 ton) järn. Destinationer det året var åtminstone New York (ca 40%), Lissabon, London, Köpenhamn, Genua, och Rio de Janeiro.

⁵⁶ Det var vanligt att lasta stångjärn och trä tillsammans på fartyg, eftersom järn är så tungt att man inte kan fylla mer än en liten del av lastrummet med det.

⁵⁷ Som exempel så exporterade firman år 1836 för 355 590 rdr bco; av detta var 98% stångjärn (till England och USA med hälften var), och resterande 2% nästan enbart trävaror. Samma år skeppade firman från Gävle till andra svenska städer för 27 994 rdr bco; även detta mest järn och trä, som troligen var avsett för vidare export från t.ex. Stockholm.

⁵⁸ Bland annat till de bergsmän och järnbruk som de köpte stångjärn från, se fotnot 9 och 53.

⁵⁹ Spannmålsimporten till Gävle var stor på 1700-talet (åtminstone 1786 främst från Pillau i Ostpreussen); den avtog kraftigt under 1800-talet men var fortfarande betydande.

Som exempel importerade Dan. Elfstrand & Co 1836 för 48 699 rdr bco; av detta var 67% spannmål, 19% trävaror och resten diverse (däribland små partier hampa och koks/kol).

⁶⁰ Dessutom importerades eller exporterades varor ibland inte direkt till/från Gävle utan via t.ex. Stockholm eller Malmö.

⁶¹ Ett exempel är att firman 1836 tog in ett stort parti brädor från Norrsundet i norra Gästrikland.

Redan Daniel Elfstrand (I) hade andel i ett fartyg för import och export, och sonen Daniel Elfstrand (II) expanderade denna verksamhet; han hade redan 1783 tre fartyg i utrikes trafik. Rederiverksamheten växte senare kraftigt, speciellt sedan firman började att själv bygga skepp.

Andra grosshandlare skaffade också egna skepp, och från ca 1780 till 1845 växte Gävles handelsflotta kraftigt; 1760 hade Gävle 2% av Sveriges handelsflotta, räknat efter tonnage, och 1845 (toppåret) ca 15%. 1845 hade Gävle (tillfälligt) störst handelsflotta i Sverige, större än både Stockholm och Göteborg.

Dan. Elfstrand & Co:s flotta blev 1829 störst i Gävle både i fråga om antal och tonnage.⁶² 1845 var Dan. Elfstrand & Co Sveriges största rederi, med 16 fartyg på sammanlagt 2590 läster, ca 20% av Gävles tonnage och 3% av hela landets.⁶³

Under firmans sista tid minskade rederiverksamheten kraftigt (men var fortfarande stor), gissningsvis p.g.a. minskande lönsamhet. 1856 hade firman 10 fartyg på sammanlagt 1594 läster.⁶⁴

Firmans fartyg seglade, liksom andra från Gävle, i början främst till England (Hull eller London) och västra Medelhavet; från 1820-talet även över oceanerna till t.ex. Nord- och Sydamerika (New York, Rio de Janeiro m.fl.) eller Asien. När lasten från Gävle, t.ex. stångjärn och bräddor, hade lossas så fortsatte ofta skeppet i trampfart (dvs, dit det för tillfället fanns fraktgoods till) till andra hamnar; detta var framförallt detta som kunde vara mycket inkomstbringande. Ibland kunde skeppen bli borta flera år innan de återvände till Gävle, lastade med främst salt och kolonialvaror.⁶⁵

Dan. Elfstrand & Co hade också mindre fartyg för inhemsk trafik som de bl.a. använde för att sända importerade kolonialvaror m.m. vidare till norrländska hamnar.

Dan. Elfstrand & Co hade, såvitt jag vet, endast segelfartyg som fraktskepp. Ångfartyg började bli vanliga i slutet av firmans tid; de var snabbare men dyrare och slog först igenom på kortare sträckor. Redan 1840 gick det flesta av firmans laster till Stockholm på ångfartyg (tydligen ägda av andra redare).

Persontrafik

Dan. Elfstrand & Co upprättade 1832 regelbunden persontrafik med ångbåt mellan Gävle och Stockholm. Det var den lilla ångbåten *Oscar* (17 läster, med en ångmaskin på 80 hästkrafter), som köpts 1831 för att användas som bogserbåt, men som 1832 även började göra turer till Stockholm varannan vecka.⁶⁶ (Avgång från Gävle varannan lördag morgon kl. 8; ankomst till Stockholm på söndagen efter att ha legat över natten i Öregrund. Tillbaka nästa helg.) *Oscar* råkade dock i brand och sjönk 1834 när den låg vid kaj i Stockholm; den bärgades men blev vrak.

Detta var säkert en kvantitativt obetydlig del av verksamheten.

⁶²1829 hade Dan. Elfstrand & Co 19 fartyg (av totalt 62 i Gävle) för utrikestrafik på sammanlagt 1907 läster, samt 2 för inrikestrafik på sammanlagt 108 läster.

⁶³Bland landets 10 största rederier 1845 fanns ytterligare 4 i Gävle, däribland Daniel Elfbrink (son till Olof Elfbrink) som nummer 4, med 8 fartyg med 1317 läster. Elfbrink & Luth (Daniel Elfbrinks bror Wilhelm Elfbrink och deras svåger Gustaf Luth) hade 5 fartyg med 736 läster.

⁶⁴Endast 2 av dessa var kvar från 1845; nya fartyg byggdes hela tiden, men inte i takt nog för att ersätta de gamla som förläste, såldes eller högs upp.

⁶⁵Åtskilliga exempel på fartyg som ägdes av Dan. Elfstrand & Co nämns (ibland med bild) i kapitlet "Hamn, varv och sjöfart" av Percy Elfstrand i *Ur Gävle stads historia*, Gävle, 1946, 361–456.

⁶⁶*Oscar* var den första ångbåten som var stationerad i Gävle.



Tavlor visande några av Dan. Elfstrand & Co:s fartyg. (Fartygsutställningen i Gävle Stadshus 1933. Foto: Länsmuseet Gävleborg.)

Skeppsbyggnad

Även detta var en viktig verksamhet i firman.

Per Elfstrand D:son (1783–1845) var som sagt mest intresserad av skeppsbyggnad, och sedan han blev kompanjon i firman 1810 ägnade han större delen av sin energi åt detta, främst för fartyg åt firman. Han var i många år den ojämförligt främste skeppsbyggmästaren i Gävle. Skeppsbyggandet fortsattes av Per Elfstrand D:sons son Per Elfstrand P:son (1822–1862), som fortsatte även efter konkursen 1857. Även han var en av de främsta skeppsbyggarna i Gävle på sin tid.^{67 68}

Dan. Elfstrand & Co drev 1830–1837 Norra varvet i Gävle tillsammans med sin delägare Olof Elfbrink (som ägde 1/6 av det privat, utöver bolagets del) och de två andra grosshandlarna Hans Wilhelm Eckhoff och Anton Fredrik Garberg. Annars hyrde man vid behov stapelbäddar på Norra eller Södra varvet, eller båda.

Utlåning

Bankväsendet i Sverige var outvecklat till 1860-talet, och de främsta lokala kreditgivarna i Gävle var grosshandelshusen, i främsta rummet Dan. Elfstrand & Co, som bedrev en omfattande utlåningsrörelse. Detta visas bl.a. av att firman hade tryckt upp särskilda låneformulär; räntan var den under stora delar av 1800-talet normala 6%.

Dan. Elfstrand & Co lånade bl.a. ut pengar till många bergsmän (som sålde sitt stångjärn till firman, se fotnot 9); runt 1850 hade firman ca 50 bergsmän som låntagare, med en sammanlagd skuld på ca 60 000 rdr rgs. Å andra sidan hade ca 12 bergsmän överskott på sina konton och sammanlagt ca 15 000 rdr rgs tillgodo hos firman.

⁶⁷I konkurrens med Lars Bång (1806–1853), en period anställd som skeppsbyggmästare hos Elfbrink & Luth (se fotnot 63), och därefter hans son August Bång (1831–1912) (gift med Gustav Luths dotter Ulrika Luth, dotterdotter till Olof Elfbrink).

⁶⁸Åtskilliga exempel på skepp byggda av far och son Per Elfstrand nämns i "Hamn, varv och sjöfart" av Percy Elfstrand, se fotnot 65.

Järnbruk

Under Olof Elfbrinks och Per Elfstrands tid köpte Dan. Elfstrand & Co andelar i flera järnbruk. 1823 köpte firman $\frac{2}{3}$ av Urfors bruk med Kungsgårdens herrgård och halva Åttersta masugn,⁶⁹ och 1839 anlade de och Thore Petré (som ägde resterande tredjedel) Kungsfors bruk; Dan. Elfstrand & Co sålde 1846 sin andel i dessa bruk till Thore Petré för 160 000 rdr.

Vidare köptes $\frac{1}{6}$ av Klosters bruk och (1831) $\frac{1}{9}$ av Grängshammars bruk i Dalarna.

1854 köptes en del av Högbo bruk; resten av bruket köptes 1856. 1857 köpte Dan. Elfstrand & Co en del av patentet för Sverige och Norge för den engelske uppfinnaren Henry Bessemers nya metod för stålframställning; man hade i England ännu inte lyckats få metoden att fungera praktiskt, men Dan. Elfstrand & Co byggde en ugn vid Högbo bruks masugn i Edsken och började 3 november 1857 göra försök med den nya metoden, men hade inte heller lyckats då firman gick i konkurs en månad senare.

Stenebergs sockerbruk

Dan. Elfstrand & Co ägde $\frac{1}{3}$ av Stenebergs sockerbruk i Gävle från 1784 och ett okänt antal år framåt.^{70 71} Bruket köpte råsocker som importerats av Västindiska kompaniet i Stockholm, och köpte även råsocker i bl.a. London, Köpenhamn, Lissabon. Råsockret raffinerades sedan till socker (och sirap) för försäljning.

De nya ägarna från 1784 rustade upp bruket; bland annat byggdes två stora torkrum med järnkaminer, eldade med stenkol. Sockerbruket kostade 11 385 rdr vid köpet 1784; till detta kommer ansevliga investeringar. De närmaste åren producerade bruket årligen ca 40–50 000 skålpund socker (av olika kvalitet) till ett värde av ca 8–10 000 rdr. (Vinsten är okänd.) En verkmästare och fem drängar var anställda. Hur länge Dan. Elfstrand & Co var delägare i Stenebergs sockerbruk är okänt, men det var åtminstone till 1789, och gissningsvis till någon gång på 1790-talet.^{72 73}

Jordbruk och skog

Genom de olika bruken ovan ägde Dan. Elfstrand & Co, helt eller delvis, jordbruksfastigheter och skogar i Dalarna och Gästrikland. Som sagt ovan framställde man där träkol till bruken; man avverkade kanske också för uppsågning till bräddor och timmer, som sedan exporterades.

⁶⁹I Ovansjö sn, drygt 3 mil väster om Gävle.

⁷⁰Mer exakt ägde Daniel Elfstrand $\frac{1}{4}$ av sockerbruket 1784, och $\frac{1}{3}$ av det från 1785.

⁷¹Stenebergs sockerbruk grundades 1739 av nio affärsmän i Gävle och Stockholm, och var då ett av 6 sockerbruk i Sverige. Sockerbruket gick dåligt, och driften verkar ha upphört helt ett tag. (Till detta bidrog bl.a. en avgift till Gävle kyrka på 2 runstycken (= $\frac{1}{6}$ skilling = $\frac{1}{288}$ rdr) per skålpund råsocker, vilket tycks vara ca 2% av det färdiga sockrets försäljningspris. Ägarna klagade på att detta missgynnade dem gentemot andra sockerbruk i landet.)

1784 såldes sockerbruket på auktion till nya ägare, de fyra Gävleköpmännen Peter Brändström, Daniel Elfstrand, Samuel Valley (Daniel Elfstrands svåger) och Peter Helin; den sistnämnde lämnade bolaget året därpå.

⁷² $\frac{1}{3}$ av sockerbruket nämns som del av firman i Daniel Elfstrands hustru Karin Lidmans bouppteckning 1789, se fotnot 48.

⁷³Sockerbruket övertogs sedan helt av Peter Brändström & Co, och fick senare andra ägare. (Olof Elfbrinks bouppteckning 1835 visar att han ägde en liten post på 7 aktier, värderade till 700 rdr bco.) Sockerbruket lades ned 1842. (Olof Elfbrinks son Wilhelm Elfbrink var en av de två direktörer som de följande åren försålde bolagets tillgångar och likviderade bolaget.) Den stora fabriksbyggnaden från 1700-talet (kallad Sockerbruksladan) finns ännu kvar vid Stenebergsparken i Gävle.

Dan. Elfstrand & Co:s intresse för skogsaffärer visas också av att firman 1855 när Korsnäs Sågverks AB bildades köpte 2 aktier av totalt 44 (à 22 500 rdr rmt).

Mälthus

Dan. Elfstrand & Co ägde åtminstone 1850–1856 ett mälthus på Alderholmen vid Gävle hamn. Tydligt mältade man korn innan det såldes (för senare tillverkning av öl eller brännvin).

Andra fastigheter

Dan. Elfstrand & Co ägde runt 1836 en stadsgård i Gävle med ett antal hyresgäster;⁷⁴ jag vet inte hur länge de ägde denna gård. Jag har inte sett några säkra uppgifter på att de ägde andra fastigheter i Gävle förutom hamnbodar, mälthus mm nämnt ovan.

Nedgång och fall

Gävles storhetstid som rederistad blev kort, med en topp kring 1845, då Gävles hade 15% av Sveriges handelsflotta (räknat i tonnage), och tillfälligt var störst i landet. Därefter gick det bakåt till 8% 1860, och vidare nedåt till 2% 1915.⁷⁵ En anledning till detta var den ökande användningen av ångbåtar vilket gynnade isfria hamnar där fartygen kunde användas året runt. En annan, men först efter Dan. Elfstrand & Co:s tid, var byggandet av järnvägar, som bl.a. gjorde det billigare att frakta varor till Göteborg för export.⁷⁶

Även skeppsbyggandet i Gävle gick tillbaka och försvann helt ca 1890.⁷⁷ En anledning var nog att byggandet av järnfartyg och ångfartyg slog igenom, vilket tycks ha lett till en koncentration till större varvsorter.⁷⁸

Dan. Elfstrand & Co hade säkert börjat känna av dessa långsiktiga förändringar på 1850-talet. Det verkar också som att firman försökte satsa mer på järnexport och järnbruk. Dan. Elfstrand & Co köpte Högbo bruk 1854–1856 (i etapper), och dessutom mer än fördubblades firmans järnexport från 1856, beroende på att firman, förutom Högbo, lyckats få även andra bruk som nya leverantörer.⁷⁹

⁷⁴Nr 85 i andra kvarteret; vid nuvarande hörnet av Nygatan och Skomakargatan.

Husförhörlängd Gävle Heliga Trefaldighet (X) AI:11c (1836-1840) Bild 217 / sid 210

⁷⁵I absoluta tal var Gävles tonnage ungefär konstant fram till första världskriget; 1916 försvann det nästan helt.

⁷⁶Några exempel: Gävle–Dala järnväg Gävle–Falun invigdes 1859, som en av Sveriges första järnvägar. Gävle–Uppsala öppnades 1874. Stambanan Stockholm–Göteborg blev klar 1862, Norra stambanan var klar Stockholm–Storvik (med anslutning till Gävle–Dala järnväg) 1875 och Bergslagsbanan Falun–Göteborg 1879.

⁷⁷Norra varvet förstördes i branden 1869 och byggdes inte upp igen, säkert eftersom det inte längre var lönsamt. Ett nytt modernt varv för ångfartyg byggdes 1873 längre ut, vid Brynäsudden, men gick i konkurs redan 1876. Efter en omstart 1883 lades det ner i slutet av 1880-talet.

⁷⁸En källa (SBL:Elfstrand) uppger att temperaturförhållandena i Gävle var olämpliga för järnplåten, men jag misstänker att ekonomiska faktorer var viktigare än tekniska.

⁷⁹Firman mottog från järnbruk och bergsmän ca 6 000–10 000 skeppund järn per år under 1851–1857, men ca 18 000 år 1856 och 15 000 år 1857; Högbo producerade ca 3 000 skeppund per år, så större delen av ökningen kom från andra järnbruk. (Priset i Gävle hamn på stångjärn var då ca 20 rdr rgs per skeppund.)

Den internationella finanskrisen 1857 gjorde läget för firman allvarligt.⁸⁰ Dels blev konjunkturen mycket sämre,⁸¹ dels spred sig konkurser internationellt som en kedjereaktion eftersom de stora handelshusen ofta hade stora fordringar på varandra. Dan. Elfstrand & Co:s export förmedlades av handelshus i London och Hamburg, och när dessa gick omkull blev situationen ohållbar även för Dan. Elfstrand & Co.

Den 7/12 1857 gick Dan. Elfstrand & Co i konkurs. Göran Fredrik Göransson skriver i ett brev till den då 14-årige sonen Henrik:^{82 83}

Jag har många gånger sagt Dig och Dina Bröder att en Köpmans lott är wanskelig; men litet anade jag då jag sist skref till Dig att sanningen häraf så snart skulle tillämpas på mig sjelf och som Du kan finna deraf att igår en af mina Wänner begärde, på min anhållan, att Daniel Elfstrand & C:o skulle ställas under session.

Du och Dina Bröder kunna lätt förstå och inse af det efterföljande hvilken förfärlig tid Eder Mor och jag upplefvat under de sist passerade 14 dagarna.

...emottog jag en telegrafdepesch med underrättelse att Herrar Hoare Buxton & C:o i London, som hade alla våra engelska affärer om hand, hade inställt sina betalningar; slaget som var alldeles oförmodadt träffade döfvande i första ögonblicket; men faran uppväcker äfven modet och kraften och sedan jag noga betänkt våra affärer, fann jag att med ansträngning allt dock kunde räddas; ...

... möttes av den underrättelsen att Farbröderna Ullberg och Cramér äfven stoppat ... men hoppet var icke förloradt, allt berodde nu på att det sista Huset, med hvilket vi hade stora affärer i Hamburg, Johns söner kunde stå sig; men Tisdags afton kl 1/2 10 fick jag ifrån Murén en telegrafdepesch att äfven de fallit. ... då nästan hvartenda Utländskt Hus, på hvilket wi köpt wexlar, inställt sina betalningar är det för oss som hafva så vidlyftiga affärer alldeles omöjligt att beräkna de förluster wi göra och för ingen del skulle jag vilja ytterligare skada eller inveckla några af våra Wänner, utan är jag och farbror Pehr beslutna att gå vårt öde till mötes och med tålamod bära den börda, som en allvetande Försyn lagt på våra skuldror.

Den formella orsaken till konkursen sägs vara en förfallen fordran från borgmästare Johan Wilhelm Petre,⁸⁴ men brevet ovan visar att Dan. Elfstrand & Co:s ägare Göran Fredrik Göransson och Per Elfstrand P:son tydligen såg konkursen som oundviklig och det minst dåliga sättet att så långt som möjligt skydda fordringsägarna (däribland vänner och släktingar) med lika rätt.

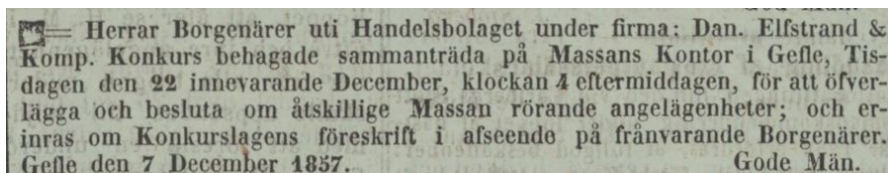
⁸⁰Detta var den första stora "världskrisen", som spreds över västvärlden på grund av den då påbörjade globaliseringen av ekonomin. Krisen började med en konkurs i Ohio 24/8 1857, på grund av stora lån med otillräcklig säkerhet till jordbruksfastigheter. Krisen spred sig under hösten i USA och till bl.a. England och Hamburg, och vidare till Sverige, där många företag gick i konkurs. (Karl Marx skrev 22/12 1857 en tidningsartikel om den pågående internationella finanskrisen, och noterar bl.a. att "Sverige är fullständigt beroende av Hamburg såsom dess exportör, kassakista och bankir".)

⁸¹Enligt Gävle stads femårsberättelse drabbades staden 1857 av hårda förluster på de stora importvarulagren, närmast låga frakter och ringa sjöfart samt stiltje i järn och trä.

⁸²Utdrag ur ett brev tryckt i sin helhet i *Göran Fredrik Göransson. Ett hundraårsminne*. Hela brevet finns som bilaga sist i denna artikel. Brevet är daterat 5/12 1857, då konkursen alltså redan var begärd. (Rådstuvurätten kallade 4/12 till sammanträde 7/12 för att besluta om konkursen; tisdag som nämns i brevet var den 1/12.)

⁸³De tre äldsta sönerna Henrik, Ernst och John (då 14, 12 och 11 år), gick på en pension (skola) i Lausanne.

⁸⁴En vän till Göran Fredrik Göransson sedan skolan då de var bänkkamrater.



Konkursen annonseras, *Post- och inrikes tidningar* 10/12 1857.

Epilog

Efter konkursen 7/12 1857 fortsatte verksamheten under konkursförvaltaren, fortfarande med Göran Fredrik Göransson i ledningen. Rederi m.m. avvecklades⁸⁵ men Göran Fredrik Göransson satsade på järnbruket. Firman hade en månad före konkursen påbörjat försök med den nya Bessemermetoden vid Edskens masugn. Försöken var hittills misslyckade, men Göransson fick ett borgenärssammanträde 22/12 1857 att gå med på att driften vid Edsken och Högbo samt försöken med Bessemermetoden skulle fortsätta; han lyckades också bl.a. i januari 1858 få ett lån från Jernkontoret på 50 000 rdr för att fortsätta försöken. Efter många misslyckanden lyckades man den 18 juli 1858 få ett gott smidbart stål.

För att exploatera Bessemermetoden i stor skala bildade Göran Fredrik Göransson tillsammans med några andra bruksägare 1862 ett nytt bolag under Göranssons ledning: *Högbo Stål & Jernverks AB*, som förutom Högbo bruk innehöll fyra andra järnbruk i Mellansverige. Göransson fick fordringsägarna i Dan. Elfstrand & Co:s konkurs att gå med på att konkursen upphävdes 1861, så att Högbo bruk kunde gå in i det nya bolaget, mot att han och kompanjonen Per Elfstrand P:son personligen övertog firmans skulder, med pant i aktier i det nya bolaget som säkerhet.^{86 87} Högbo Stål & Jernverks AB började omedelbart att bygga ett nytt stort järnverk vid Sandviken, som kom igång sommaren 1863.⁸⁸

Det nya bolaget fick dock också ekonomiska problem, och 19 mars 1866 gick även Högbo Stål & Jernverks AB i konkurs, vilket ledde till att Göran Fredrik Göransson gick i personlig konkurs. (Se fotnot 32.)

1868 skedde en ny rekonstruktion. Sandvikens järnverk köptes på konkursauktion av Gävle-Dala hypoteksförening⁸⁹ och såldes genast vidare till ett nytt bolag *Sandvikens Jernverks AB*, som i realiteten om än inte formellt leddes av Göran Fredrik Göransson till hans död 1900.⁹⁰ Detta företag, som 1972 bytte namn till *Sandvik AB*, är idag en världsomspännande koncern med över 40 000 anställda och en årlig omsättning på över 100 miljarder kr.

⁸⁵Gradvis antar jag, och avslutat först 1863. Firman fortsatte under avvecklingen att ha stora svårigheter, främst med förluster på sina båtar.

⁸⁶De var ändå personligen ansvariga för firmans skulder, eftersom Dan. Elfstrand & Co inte var ett aktiebolag; sådana blev vanliga först efter 1848 års aktiebolagslag.

⁸⁷När Per Elfstrand avlidit 12/8 1862 övertog Göransson även hans del av skulderna.

⁸⁸Bolaget hade i början kontor i Göran Fredrik Göransson hus i Gävle. Familjen Göransson flyttade till Högbo ca 1863, och vidare till Sandviken 1867.

⁸⁹Genom dess verkställande direktör Wilhelm Elfbrink (1813–1870), son till Olof Elfbrink (se ovan) och alltså kusin till Göran Fredrik Göransson, och dessutom gift med hans syster Sofie Göransson (1817–1860).

⁹⁰Eftersom Göran Fredrik Göransson var i personlig konkurs, vilket varade till 1878, kunde han varken äga aktier eller sitta i styrelsen. Men hans söner och andra släktingar ägde en stor del av aktierna, och sonen Henrik Göransson (1843–1910) blev disponent (dvs VD). (Vid sin död 1900 hade Göran Fredrik Göransson en nettoförmögenhet på 340 185 kronor, varav det mesta (312 000) var aktier i Sandvikens Jernverks AB; detta var 8,7% av bolagets aktier.)

Appendix A. Några närstående icke-kompanjoner

Några andra delägare i Dan. Elfstrand & Co än ovanstående är inte kända. Däremot arbetade flera andra släktingar i firman, utan att vara kompanjoner. T.ex. följande:

Daniel Elfstrand (III) (1777–1858), son till kommerserådet Daniel Elfstrand (II) (1748–1815). Öppnade filial till Dan. Elfstrand & Co i Hull. Denna gick i konkurs och Daniel återvände till Gävle med en engelsk fru, varefter han ägnade sig åt studier och forskningar istället för affärer.

Daniel ("Lång-Daniel") Elfstrand (1815–1900), son till kommerserådet Daniel Elfstrand (II):s son godsägare Fredrik Elfstrand (1786–1845). Bokhållare och kontorschef på Dan. Elfstrand & Co. Föjde med till Högbo Stål & Jernverks AB som bokförare.

Daniel Elfgren (1794–1831), systerson till Olof Elfbrink, och uppvuxen på samma gård i Västana i Älvkarleby som han. Kom 1803 till Gävle för att gå i skolan, och tog namnet Elfgren (uppenbarligen efter mönster av Elfbrink och Elfstrand). Han blev efter skolan betjänt och senare handelsbokhållare, säkert i Dan. Elfstrand & Co; han bodde inneboende hos Olof Elfbrink till sin död 1831.

Dessutom arbetade rimligtvis Olof Elfbrinks söner *Daniel Elfbrink (1808–1846)* och *Wilhelm Elfbrink (1813–1870)* i firman innan de blev egna grosshandlare, se nedan.

Andra släktingar var grosshandlare med egna firmor:

Peter Elfstrand D:son (1708–1782), bror till Daniel Elfstrand D:son (I) (1705–1780). Flyttade liksom brodern från Västana till Gävle där han blev borgare och startade egen firma 1741; även han blev rådman.

Per Elfstrand P:son (1746–1814), son till Peter Elfstrand D:son. Grosshandlare, men föga framgångsrik; vid hans död översteg skulderna boets tillgångar. Mycket kommunalt anlitad; var bl.a. rådman samt 1809–1814 ordförande i Handelssocieteten.

Erik Gustaf Elfstrand (1750–1811), son till Peter Elfstrand D:son. Grosshandlare; dessutom tolagsskamrer och baggarekassör.⁹¹ Han var under några år även ombud för Daniel Elfstrand och de andra ägarna till Stenebergs sockerbruk, se ovan.

Gustaf Adolf Elfstrand (1801–1871), son till kommerserådet Daniel Elfstrand (II) (1748–1815). Grosshandlare och redare, samt bankdirektör och storbritannisk vicekonsul.

Daniel Elfbrink (1808–1846), son till Olof Elfbrink. Grosshandlare och brukspatron. Bildade 1835 firman Elfbrink & Luth med grosshandlaren och svågern Gustaf Luth (1800–1863) som var gift med Daniels syster Charlotte Elfbrink (1810–1885). Gick ur firman nyåret 1845 då han istället bildade firman Elfbrink, Norman & Co med grosshandlaren August Norman (1805–1886). Han ärvde Mackmyra bruk efter sin far. Han var dessutom ordförande i Handelsocieteten 1843–1846, samt riksdagsman 1840–1841, varvid han satt i konstitutionsutskottet.

Wilhelm Elfbrink (1813–1870), son till Olof Elfbrink. Grosshandlare och brukspatron. Ersatte 1845 sin bror Daniel som kompanjon i firman Elfbrink & Luth med grosshandlaren och svågern Gustaf Luth (1800–1863) som var gift med Wilhelms syster Charlotte Elfbrink (1810–1885). Dessutom ärvde Wilhelm Elfbrink Mackmyra bruk efter brodern Daniel. Han hade också många offentliga och privata uppdrag. Han var ordförande i Handelsocieteten 1866–1869 och tillhörde första uppsättningen stadsfullmäktige (efter de nya kommunallagarna 1862), och var bl.a. kassadirektör (dvs verkställande direktör) i Korsnäs Sågverks AB och verkställande direktör i Gävle-Dala hypoteksförening (se fotnot 89).

⁹¹Tolagen var en tull på utländska varor som tillföll staden. Baggaren var stadens mudderverk i Gävle hamn.

Wilhelm Elfbrink var gift med Anders Petter Göranssons dotter Sofie Göransson (1817–1860); han var alltså både kusin och sväger till Göran Fredrik Göransson.

Gustaf Luth (1800–1863), svärson till Olof Elfbrink; gift med hans dotter Charlotte Elfbrink (1810–1885). Gustaf Luth var inneboende hos Olof Elfbrink 1823–1828, och var då bokhållare – säkert i Dan. Elfstrand & Co. Sedan egen grosshandlare, och har som sagt firman Elfbrink & Luth med först svågern Daniel Elfbrink och sedan med den andre svågern Wilhelm Elfbrink.

Herman Göransson (1828–1889), son till Anders Petter Göransson. Grosshandlare, vicekonsul. Gift med sin kusin Lotten Elfstrand (1831–1911), dotter till Gustaf Adolf Elfstrand.

Appendix B. Mått och mynt

Myntsorter

Myntenheten i Sverige 1777–1873 var *riksdaler*, förkortat rdr.⁹² Men 1789–1855 fanns tre olika slags riksdaler, med olika värde; i denna artikel förekommer *riksdaler banco* (rdr bco) och *riksdaler riksgälds* (rdr rgs).⁹³ Från 1804 hade dessa en fast inbördes kurs med 1 rdr bco = 1 1/2 rdr rgs.

1855 ersattes dessa av *riksdaler riksmünt* (rdr rmt), med 1 rdr rgs = 1 rdr rmt.

1873 blev 1 rdr rmt = 1 krona.

Viktmått och rymdmått

Fartygs lastkapacitet angavs (till 1874) i *läster*; till 1865 var 1 läst = 2448 kg (18 skeppund stapelstadsvikt).

Järn m.m. mättes i *skeppund*. Flera olika skeppund fanns; för järnexport användes stapelstadsvikt: 1 skeppund stapelstadsvikt = 136 kg.

Spannmål m.m. mättes i *tunnor*. 1 tunna = 146,6 liter.

Källor och mer läsning

Primärkällor (lästa digitalt på Riksarkivet eller Arkiv Digital)

Kyrkoböcker: husförhörlängder.

Domstolsarkiv: bouppteckningar, taxeringslängd.

Dagstidningar: *Post- och inrikes tidningar*, *Inrikes tidningar*, *Norrlandsposten*, *Gefle*, *Stockholms Posttidningar* m.fl. (Lästa digitalt på <https://tidningar.kb.se/>)

Sekundärkällor

Gillis Andersson, *Gästrikland och järnet*, Sandviken, 2000.

Albert W Carlsson: *Med mått mätt*. Stockholm, 1993.

⁹²Från skiljemynt (skilling och runstycke; från 1855 öre) bortses här.

⁹³Dessutom fanns *riksdaler specie*, men den enheten verkar mindre använd.

- Rodney Edvinsson, *Prisomräknare från medeltiden till 2100*.
<http://historicalstatistics.org/Jamforelsepris.htm>
- Daniel Elfstrand: Sveriges första enhetsskola. *Meddelanden av Gästriklands Kulturhistoriska Förening* 1929, 5–68.
- Percy Elfstrand: Hamn, varv och sjöfart. *Ur Gävle stads historia*, Gävle, 1946, 361–456.
- Percy Elfstrand: Till person- och släktkrönikan i äldre tid. *Ur Gävle stads historia*, Gävle, 1946, 760–808.
- End [Percy Elfstrand]: En gammal Geflesläkt och litet om dess ursprung och verksamhet. *Meddelanden av Gästriklands Kulturhistoriska Förening* 1919, 35–46.
- Ett svenskt jernverk. Sandviken och dess utveckling 1862–1937*. Uppsala, 1937.
- Göran Fredrik Göransson. *Ett hundraårsminne 1819–1919*. Gävle, 1919.
<https://150.sandviken.se/historia/historiska-skrifter-tidningar-och-bocker.html>
<http://runeberg.org/goransson/>
- Handels-Societeten i Gefle. Historisk tidslinje.
<http://www.handelssocieteten.se/historisk-tidslinje>
- Lars O. Lagerqvist: *Vad kostade det?* Historiska media, 2011.
- Stefan Lundblad: *Hedersam handelsman eller verksam företagare*. Doktorsavhandling, Uppsala universitet, 2007.
- Lars Magnusson: *Finanskrascher*. Natur & Kultur, Stockholm, 2018.
- Ulf Ivar Nilsson, *Gävle på 1800-talet*. Gävle, 2006.
- Nordisk familjebok*, 2. uppl. (1904–1926): borgare, burskap. <http://runeberg.org/nf/>
- Richard Ringmar: *Gästriklands bergsmän, Kronan och handelskapitalet*. Doktorsavhandling, Uppsala universitet, 1999.
- C. S. [C. Sahlin]: *Grängshammars och Ulfshyttans bruksegendom*. Stockholm, 1904.
- Stenebergs sockerbruk. *Meddelanden av Gästriklands Fornminnesförening* 1908, 1–21. (senare Gästriklands Kulturhistoriska Förening)
- Svenska akademiens ordbok*: grosshandlare. www.saob.se
- Svenskt biografiskt lexikon (SBL)*: Peter Brändström, Elfbrink, Olof Elfbrink, Elfstrand, Pehr Elfstrand, Göran Fredrik Göransson.
- Tom Söderberg: Handel och samfärdsel. *Ur Gävle stads historia*, Gävle, 1946, 120–228.

Bilaga. Brev från G. F. Göransson om konkursen

Göran Fredrik Göranssons brev den 5/12 1857 där han berättar om Dan. Elfstrand & Co:s konkurs för sonen Henrik (se fotnot 83) återges här i sin helhet.

Avskriften är kopierad från skriften *Göran Fredrik Göransson. Ett hundraårsminne 1819–1919.*, som (tillsammans med annat material om Göransson) finns tillgänglig på Sandvikens kommuns webbplats

<https://150.sandviken.se/historia/historiska-skrifter-tidningar-och-bocker.html>

BREF FRÅN G. F. GÖRANSSON AF
DEN 5. 12. 1857.

Gefle den 5 december 1857.

Min kära Henrik!

Jag har många gånger sagt Dig och Dina Bröder att en Köpmans lott är wanskelig; men litet anade jag då jag sist skref till Dig att sanningen häraf så snart skulle tillämpas på mig sjelf och som Du kan finna deraf att i går en af mina Wänner begärde, på min anhållan, att Daniel Elfstrand & C:o skulle ställas under session.

Du och Dina Bröder kunna lätt förstå och inse af det efterföljande hvilken förfärlig tid Eder Mor och jag upplefvat under de sist passerade 14 dagarna.

En timme efter det jag slutat mitt sista bref till Dig, emottog jag en telegrafdepesch med underrättelse att Herrar Hoare Buxton & C:o i London, som hade alla våra engelska affärer om hand, hade inställt sina betalningar; slaget som var alldeles oförmodadt träffade döfvande i första ögonblicket; men faran uppväcker äfven modet och kraften och sedan jag noga betänkt våra affärer, fann jag att med ansträngning allt dock kunde räddas; klockan 10 på aftonen satt jag i vagnen på väg till Stockholm dit jag efter 2 3 förfärliga timmar ankom och möttes af den underrättelsen att Farbröderna Ullberg och Cramér äfven stoppat; det föregående slaget hade dock förberedt mig på detta och med samlad ansträngning arbetade Farbror Starck och jag, understödda af Farbror Murén, som, ej intresserad, af wänskap för mig gjorde allt för att

rädda oss. Farbror Stark var helt och hållet beroende af att vi kunde räddas.

Efter svåra ansträngningar lyckades wi att jämte många af deras Wänner garantera en million Mark Banco för Ullberg & Cramér, hvarigenom de lyckades åter börja och förliden Fredags-afton återvände jag hem med förhoppningar att faran var öfverstånden; jag hemkom på Lördags afton af bekymmer och ansträngningar uttröttad, men med förhoppningar på bättre tider; Söndags aftonen medförde dock en telegrafdepesch att Ullberg & Cramér blott en vecka kunnat hålla sig uppe och nu ohjelpigen fallit.

Bekymren återkommo nu, men hoppet var icke förloradt, allt berodde nu på att det sista Huset, med hvilket vi hade stora affärer i Hamburg, Johns Söner kunde stå sig; men Tisdags afton kl. $\frac{1}{2}$ 10 fick jag ifrån Murén en telegrafdepesch att äfven de hade fallit. Murén telegraferade mig äfven att icke göra något förrän han hemkom, och den kära Wännen reste äfven genast hit för att om möjligt hjälpa. Jag visste dock att detta var omöjligt och ehuru jag för Wännens skuld inväntade hans ankomst, var jag dock besluten att icke antaga det anbud om hjälp som jag visste att Wännen ville göra mig, ty under den närvarande willerwallan och då nästan hvartenda Utländskt Hus, på hvilket wi köpt wexlar, inställt sina betalningar är det för oss som hafva så vidlyftiga affärer alldeles omöjligt att beräkna de förluster wi göra och för ingen del skulle jag vilja ytterligare skada eller inveckla några af våra Wänner, utan är jag och Farbror Pehr beslutna att gå vårt öde till mötes och med tålamod draga den börda, som en allvetande Försyn lagt på våra skuldror.

Att Eder uppfostran skulle komma att afbrytas af detta oväntade och oförutsedda slag har ock mycket oroat mig; genom mina Wänner har jag dock fått förhoppning att ännu någon tid kunna bekosta Eder vistelse i Lausanne, men huru länge kan jag ännu icke säga Eder, begagna därför på allt sätt den tid som lemnas Eder att få lära något, betänk att Edra utsigter äro mycket förändrade och att om jag, som jag hoppas, kan fullt betala mina kreditorer, dock föga torde komma att efter denna olycka återstå af mina tillgångar utan måste jag börja ånyo för att förskaffa oss nödig utkomst.

Af allt detta ser Ni huru nödigt det blir för Eder att på allt

sätt hushålla med Edra handpenningar och framför allt sätt Er icke i skuld, ty detta kommer surt efter.

Jag skall i dag tillskrifva Monsieur Devrient och bedja honom gifva mig upp huru mycket Edra utgifter för kvartalet på ett ungefär gå till, hvarefter jag skall söka arrangera ny credit för Eder och ber Eder blott hushålla och vara rädda om Edra kläder så mycket som möjligt om jag skall få råd att skaffa Eder en riktig uppfostran; ty detta är hvad som nu mest trycker mig.

And. Berggren & C:o hafva äfven cederat och jag fruktar att flera följa med om icke snar hjälp erhålles och hvilket icke är lätt under närvarande förskräckliga tid.

Skrif ofta gossar, ty Edra Föräldrar behöfva nu den trösten, låt mig få ett Fransyskt bref så fort Ni kommit så långt; men laga äfven att Ni icke glömmar Tyskan.

Eder tillgifna Fader
G. F. Göransson.

Lemna inneliggande bref till Herr Devrient.
